

Piotr STEFANIAK

Uniwersytet Papieski Jana Pawła II
Kraków

BŁOGOSŁAWIONA JOLENTA ARPADÓWNA JAKO *DUCISSA POLONIAE*

Jedną z najwybitniejszych księżnych wielkopolskich była żyjąca na zamku w Kaliszu, Poznaniu i Gnieźnie i później (po owdowieniu) wśród gnieźnieńskich klarysek królowna węgierska, błogosławiona Jolenta Helena Arpadówna. Jej postać, mimo wielu starań, wciąż pozostaje nie do końca zbadana i przedstawiona zarówno historykom, hagiografom, jak i społeczeństwu. W związku z tym pokuszono się o niewielkie studium, które spróbuje przybliżyć fakty i epizody z życia tej wybitnej księżnej wielkopolskiej. Badania mają na celu uzyskanie wiedzy o działalności i wpływie Arpadówny na dzieje Wielkopolski drugiej połowy XIII wieku oraz na to, co dzięki niej uzyskała Polska, jednocząca się właśnie pod berłem królewskim jej zięcia Władysława Łokietka. Prześledzimy zatem etapy życia Jolenty jako *Ducissy Poloniae* oraz jako wdowy, a następnie mniszki. Uwypuklimy wszelkie jej dokonania, które choć dyskretne, to jednak pozostają ważne dla dalszych etapów dziejów naszej ojczyzny.

Błogosławiona Jolenta nie może się poszczycić tak okazałym zainteresowaniem źródtwórców i badaczy dziejów, jak jej dwie kanonizowane siostry, Kinga i Małgorzata. Źródła i publikacje o niej są znacznie skromniejsze, niemniej dają możliwości badawcze. Podstawowymi dokumentami o charakterze prawnym pozostają akta zebrane do beatyfikacji Jolenty¹. Resztę źródeł uzupełniają dyplomy książęce znane zwłaszcza

¹ SRC. Processus autoritate ordinaria in civitate et Archidioec. Gnesnen. Super fama et sanctitate vitae, virtutibus et miraculis b. Jolenthæ viduæ ord. S. Clarae, nec non super cultu publico a tempore immemorabili eidem praestito, constructus anno Domini 1776, sygn. G VII. 2 w Gnieźnieńskim Archiwum Metropolitalnym i SRC. Gnesnen., Beatif. et canonis. Ven. Servi Dei Jolenthæ viduæ, ordinis s. Clarae, beatæ nuncuptæ. Copia publica introductionis processus autoritate ordinaria Gnesnae constituti super fama sanctitatis et cultu ab immemorabili tempore eidem Servi Dei prestito, z 1826 roku.

z: *Kodeksu Dyplomatycznego Wielkopolski*², *Kodeksu Dyplomatycznego Małopolski*³, *Opera Omnia Długosza*⁴ oraz rękopisów⁵ Ważną rolę odgrywa także najstarszy żywot Jolenty z Ksiąg Wszystkich Spraw Konwentu Gnieźnieńskiego Zakonu Św. Klary, zatytułowany: *Notitia certa de Venerabili Servae Dei Jolenthae, Acta Sanctorum, Aprilis III*, z 1675 r., *Monumenta Poloniae Historica*⁶. Skromny materiał źródłowy uzupełniają różnego typu opracowania, które da się podzielić na naukowe, historyczne, hagiograficzne oraz o charakterze publicystycznym, a także teksty szerzące kult błogosławionej (broszury, modlitewniki)⁷

JOLENTA PRZYGOTOWUJĄCA SIĘ DO ROLI KSIĘŻNEJ WIELKOPOLSKIEJ

Najmłodsza córka króla Węgier Beli IV i jego żony, cesarzówny z Nikai, Marii Laskaris urodzić się miała w 1244 roku. Posiadała liczne rodzeństwo: Annę (1226), Małgorzatę (starszą) (1231), Kingę (1234),

² *Kodeks Dyplomatyczny Wielkopolski* (dalej: KDW) I (1877) nr 421, 449, 460, 465, 466, 550, 556; KDW II (1878) nr 736, 783.

³ *Kodeks Dyplomatyczny Małopolski*, t. 2 (1886) nr 487.

⁴ *Opera Omnia*, Kraków 1887, t. 1 (1887) nr 191, 196, 303, 495.

⁵ Por. Akta w Archiwum Kapitulnym w Gnieźnie, sygnatura G VII 2 (sprzed 1827) i akta Archiwum Archidiecezjalnego w Gnieźnie: Acta off. Gnesn. Beatae Jolenta (po roku 1827).

⁶ *Monumenta Poloniae Historica*, (dalej: MPH) II (1872) nr 582, 838, 839, 843, 845–846; MPH III (1878) nr 32, 39, 50, 168, 181; MPH IV (1884) nr 684, 698–699; MPH V (1888) nr 488.

⁷ Spośród publikacji warto wymienić prace: B. Kürbisówna, *Studia nad Kroniką Wielkopolską*, Poznań 1952; M. Kiełkowski OFM, *Sława Śl. Bożej Jolanty królowny węgierskiej dotychczas utajona teraz ku czci jedynego Boga i zbudowaniu ludzkiemu ojczystym stylem ogłoszona*, Poznań 1723; F. Cybulski, *Życie i cuda wielebnej Sługi Bożej Jolenty, siostry bł. Kunegundy*, Poznań 1775; K. Ney, *Żywot błogosławionej Jolenty*, Kronika klasztoru zakonnicy św. Klary w Gnieźnie, Leszno 1843; M. Chwaliszewski, *Błogosławiona Jolenta, księżna i patronka Wielkopolski*, Poznań 1863 (zawierająca najważniejsze dokumenty dotyczące beatyfikacji); M. Chwaliszewski, *Die selige Jolenta Fürstin und Patronin von Gross-Polen. Aus dem poln. Übersetzt. 2 Ausg.*, Poznań 1881; W. Załuski, *Błogosławiona Jolenta albo Helena, księżna i patronka Wielkopolski. Pamiętka 600-letniego jubileuszu śmierci bł. Jolenty*, Warszawa 1899; W. Biegus OFM, *Błogosławiona Jolenta księżna kaliska patronka Wielkopolski*, Rzeszów 1930; *Żywot i nowenna do bł. Jolenty księżnej i patronki Wielkopolski*, Gniezno 1930; J. Suchodolska, *Błogosławiona Jolenta*, Kraków 1933; A. Kubit OFMConv, *Błogosławiona Jolenta*, Kraków 1953 (mps w bibliotece klasztoru franciszkanów w Krakowie); W. Sawicki, *Błogosławiona Jolenta. Życie i dzieje kultu*, Gniezno–Niepokalanów 1980 (najlepsza pod względem warsztatowym pozycja historyczna o błogosławionej); H. Wyczawski OFM, *Jolenta Helena*, [w:] *Hagiografia polska*, t. 1, Poznań 1971. Z najnowszych opracowań warto wymienić następujące, które wnoszą wiele materiału poznawczego dotyczącego osoby bł. Jolenty, chodzi o: *Święci nie przemijają*, Gdańsk 2002; M. Michalski, *Kobiety i świętości w żywotach trzynastowiecznych księżnych polskich*, Poznań 2004, S. Pasiciel, *Zespół klasztorny franciszkanów i klarysek w Gnieźnie*, Gniezno 2005 i P. Stefaniak, *Księżna Wielkopolska. Błogosławiona Jolenta Helena Arpadówna OSC (1244–1304). Życie, dzieło i kult*, Gniezno 2009.

Elżbietę (1236), Katarzynę (1237), Konstancję (1238), Stefana V (1239), Małgorzatę (1242) i Belę (1245). Jako trzylatka trafiła na dwór swej siostry Kingi, gdzie odebrała stosowne wykształcenie i wychowanie. Głęboko religijna atmosfera dworu krakowsko-sandomierskiego, który hołdował duchowości franciszkańskiej wywarła decydujący wpływ na osobowość Jolenty. Także królowna pod okiem swej siostry wdrażała się w życie modlitewne. Wiadomo o codziennych mszach świętych dla dworu. Także modlitwa prywatna, lektura biblijna i hagiograficzna, drobne akty ascetyczne i pomoc Kindze w jej działalności samarytańskiej kształtowały charakter Arpadówny. Na dworze księżęcym przygotowywana była do roli dobrej władczyni, a w Krakowie ideał chrześcijańskiej pani feudalnej mocno za Wstydliwego wyśrubowano. Wzorce dla Jolenty były na wyciągnięcie ręki: Grzymisława, pełna powagi, pobożna i cicha księżna – wdowa, Kinga, ambitna władczyni, czynna politycznie i bardzo świętobliwa oraz Salomea, księżniczka-mniszka, która ideał Poverella realizowała za kratą klauzury klarysek w Zawichoście. Przystawiając sobie model małżeński swej siostry Kingi, Jolenta poznawała sztukę czytania i pisania, by solidnie wyedukowana mogła stać się poszukiwaną partią w rozgrywkach dynastycznych. Jako dziesięcioletnia dziewczynka wzięła udział w krakowskich uroczystościach po kanonizacji św. Stanisława, które 8 maja 1254 roku zgromadziły obok episkopatu licznych książąt piastowskich⁸. Z Wielkopolski przybył książę Przemysław I i był obecny w chwili, gdy grono Piastów miało możliwość osobistego poznania Jolenty. Może właśnie wtedy pojawił się projekt małżeński królowny z młodszym księciem wielkopolskim, Bolesławem Pobożnym, który na Wielkanoc 1253 roku uzyskał wolność i objął rządy w wydzielonej sobie dzielnicy, księstwie kaliskim⁹. Nie znamy autora tej małżeńskiej propozycji. Korzyści z tego płynęły dwie: dla dworu krakowskiego – ścisła współpraca z Wielkopolską dawała rękojmię siły z wrogami zewnętrznymi, innymi Piastami, Litwą czy Mongołami; montowała się silna koalicja od Małopolski aż po Pomorze z miastami tej rangi, co Kraków, Gniezno i Poznań – dla dworu budzińskiego – jeszcze jeden sojusznik będący przeciwwagą dla potęgi króla Czech Przemysła II Otokara, będącego w sporze z Belą IV oraz wzmocnienie i rozszerzenie wpływów węgierskich w Polsce. Także dwór poznański z tego małżeństwa czerpał atuty: prestiżowe (królowna księżna), militarne (współpraca z Krakowem) i sukcesyjne (wobec ówczesnego braku męskiego potomka Przemysła I nowa księżna wielkopolska wносиła nadzieję na przedłużenie dynastii po linii męskiej).

⁸ Por. W. Sawicki, *Błogosławiona Jolenta. Życie i dzieje kultu*, Gniezno–Niepokalanów 1980, s. 32.

⁹ Por. tamże, s. 33; *Rocznik Kapituły Poznańskiej*, MPH II, t. 6, passim.

Ranga małżeństwa dla Polski – na pewno dostrzeżona przez Kingę, której rola w jego skojarzeniu zdaje się być bezsprzeczna – niosła pewnego rodzaju scalenie obszaru Wielkopolski i Małopolski w partnerski układ szerokiej pokojowej współpracy sojuszniczej w epoce rozdrobnienia dzielnicowego.

Ślub bł. Jolenty, wówczas dwunastoletniej, z trzydziestoletnim Bolesławem Pobożnym odbył się w katedrze krakowskiej w 1256 roku¹⁰. Datę roczną potwierdzają źródła tej rangi, co *Rocznik Traski*¹¹, *Rocznik Lubiąski*¹², *Rocznik Kapituły Poznańskiej*¹³, natomiast hagiograf błogosławionej, Cecylia Niezgodą OFMConv doprecyzowuje, że był to dzień 29 września i motywuje, że był to dzień liturgiczny Michała Archanioła, patrona rycerzy¹⁴. Uroczystość ślubna, której przewodniczył biskup bł. Jan Prandota, odbyła się z wielkim przepychem (*cum regali sollemnitate*)¹⁵ Karol Ney tak odmalował te chwile:

dnia naznaczonego [...] z błogosławieństwem Bożym i z łaską Sakramentu małżeństwa, [...] w mieście stołecznym, w kościele katedralnym z rąk Prandoty, Biskupa Krakowskiego, błogosławieństwo otrzymawszy, Jolanta Bolesławowi a Bolesław Jolancie dawszy ręce dożywotnią poprzysięgli miłość¹⁶

Jednak zaraz po ślubie młoda *Ducissa Poloniae* nie wyjechała do Kalisza z małżonkiem, który do grodu nad Prosną udał się sam, lecz do lata 1258 roku pozostawała w Krakowie. W przeciwieństwie do dawniej w historiografii podawanej przyczyny – nieletniości (wszak była pełnoletnia) Jolenta pozostała w Małopolsce albowiem Wielkopolska przeżywała trudne chwile: w 1256 Pomorzanie opanowali Nakło i zagrozili księstwu. Także granica ze Śląskiem targanym sporami i walkami wymagała czujności.

W czerwcu 1257 roku zmarł książę wielkopolski Przemysław I, więc Bolesław przejął rządy w całej Wielkopolsce. Zatem Pobożny potrzebował tych dwóch lat, aby okrzepnąć jako władca i dopiero w połowie 1258 był gotów cieszyć się swą małżonką u swego boku na kaliskim zamku. Pożegnawszy więc dzieciństwo, czternastoletnia Jolenta, *Ducissa Poloniae* z Krakowa wyruszyła do kolebki polskiej państwowości, Wielkopolski.

¹⁰ Por. O. Balcer, *Genealogia Piastów*, Kraków 1895, s. 233.

¹¹ *Rocznik Traski*, MPH II, s. 826–861.

¹² *Rocznik Lubiąski*, MPH II, s. 774–776.

¹³ *Rocznik Kapituły Poznańskiej*, MPH seria II, t. 6.

¹⁴ Por. C. Niezgodą, *Błogosławiona Jolenta wśród Arpadów i Piastów*, Kraków 2000, s. 39–40.

¹⁵ Por. H. Wyczawski, *Jolenta Helena*, [w:] *Hagiografia polska*, s. 631.

¹⁶ K. Ney, *Żywot błogosławionej Jolenty*, Kronika klasztoru zakonnicy św. Klary w Gnieźnie, Leszno 1843, s. 38.

MAŁŻONKA KSIĘCIA WIELKOPOLSKIEGO I *DUCISSA POLONIAE*

To, że Jolentę wydano właśnie za księcia wielkopolskiego, należy upatrywać w nakładającej się na siebie polityce dwóch dworów, mianowicie budzińskiego i krakowskiego. Ślub dawał perspektywę powstania dużego bloku terytorialnego na osi Kraków – Gniezno, który był korzystny zarówno dla Polaków, jak i Węgrów. Przez 23 lata (1256–1279) księstwa owocnie ze sobą współpracowały i w dzielnicowej Polsce wytworzyły dużą strefę pokoju¹⁷

W Wielkopolsce książę Przemysław I nie posiadał męskiego potomka, więc aby zabezpieczyć interesy dynastyczne swej linii rodu, musiał zadbać o ożenek młodszego brata Bolesława. Po dokonaniu uzgodnień, za zgodą króla Beli IV, stanęło na tym, że Jolenta poślubi młodszego Odonica i uda się do Wielkopolski, do Kalisza. Królowna wniosła Odonicowi pokaźny posag: dzięki niemu mógł książę skutecznie prowadzić akcję dyplomatyczną, fundować liczne budowle sakralne i wyposażyć dwie córki, Elżbietę i Jadwigę (każda otrzymała 1200 grzywien srebra)¹⁸. Za posag Jolenta od męża otrzymała na wypadek wdowieństwa wiano składające się z miasta Kostrzyna Wielkopolskiego, prawa patronatu nad kościołem w tym mieście i obszernych dóbr wiejskich¹⁹

Po ślubie młoda księżna wielkopolska z uwagi na złożoną sytuację polityczną (o czym była mowa wcześniej) pozostała w Krakowie na dworze siostry i szwagra. Do męża przybyła po dwóch latach. *Kronika Wielkopolska* ten fakt odnotowała następująco:

W roku 1258 Bolesław, książę Wielkopolski, brat już zmarłego księcia Przemysława, Helenę córkę Beli, króla Węgier [...] od Bolesława, księcia Krakowa, do ziemi swej z ziemi krakowskiej przywiózł z królewskim przepychem²⁰

Przybywszy na zamek w Gnieźnie Jolenta przyjęła tytuł: *Ducissa Poloniae*, jako że po śmierci w 1257 roku Przemysława I jej mąż stał się panem całej Wielkopolski. Z roli księżnej polskiej Jolenta wywiązała się znakomicie: dynastię Piastów wzbogaciła o trzy córki, ponadto od 21 roku życia była troskliwą wychowawczynią czworga dzieci sierot po bracie męża, Przemysławie I i jego żonie Elżbiecie, córce Henryka Pobożnego wrocławskiego i wnuczce św. Jadwigi Śląskiej²¹

¹⁷ Por. W. Sawicki, *Błogosławiona Jolanta...*, s. 34.

¹⁸ Por. *Kronika Wielkopolska*, MPH II, s. 582.

¹⁹ Por. KKW II nr 783: owe dobra były zawsze wianem księżnych wielkopolskich.

²⁰ *Kronika Wielkopolska*, MPH II, s. 582

²¹ Dziećmi Przemysława I i Elżbiety były: Konstancja (ur. 1242/3) od 1260 r. żona Konrada margrabiego brandenburskiego, Eufrozyna (1250–1298), cysterka w Trzebnicy i ksieni od 1258 r. Eufemia (1253–1298), klaryska we Wrocławiu; Anna (1253–1295), cysterka w Wińskach, ksieni przed 1298 r. Por. *Piastowie. Leksykon biograficzny*, Kraków 1999, passim.

Mimo rozpiętości wieku między małżonkami (Bolesław był starszy od żony kilkanaście lat) ich pożycie było wzorowe. Księżę w Jolencie budził szacunek i podziw dla jego rycerskich zalet, a księżna wywierała duży wpływ na decyzje władcy. Owocem ich miłości były trzy córki urodzone w latach 1263–1276. Pierwszą, urodzoną około 1263 była Elżbieta²², po niej była Jadwiga²³, która na świat przyszła w 1275 roku. Ostatnią córkę Annę Jolenta powiła w roku 1276²⁴.

Jako że Jolenta nie obdarowała dynastii męskim potomkiem, Bolesław Pobożny do objęcia sukcesji przygotowywał swego bratanka Przemysła II. Błogosławiona przede wszystkim pozostawała matką i wychowawczynią. Opieka nad dziećmi własnymi i szwagra stanowiła ważną część jej życia.

²² Elżbieta (1263–1304) w latach 1277–1279 poślubiła najstarszego syna księcia Legnicy Bolesława Łysego Rogatkę, syna Henryka Pobożnego i wnuka św. Jadwigi Śląskiej, Henryka V Brzuchacza. Małżeństwo zawarto jako przypieczętowanie sojuszu Gniezna i Legnicy przeciw księciu Henrykowi IV wrocławskiemu. Elżbieta w latach 1278–1290 była księżną legnicką, następnie wrocławską. Wraz z synami brała udział w wyposażeniu ufundowanego przez jej męża w 1294 r. klasztoru dominikanek we Wrocławiu u św. Katarzyny. Księżna owdowiała w 1296 r. Sama natomiast zmarła 28 listopada 1304 r. w wieku 41 lat. Spośród jej dzieci kilka córek było mniszkami: Jadwiga (1277/82–1343/47), po owdowieniu po Ottonie Anhalckim klaryska we Wrocławiu, Anna (1285–1343), od 1324 r. ksieni klarysek wrocławskich, Elżbieta (1280/1290–1357) ksieni klarysek wrocławskich w latach 1356–1367 i Helena (1285/93–1300) przed 1300 r. klaryska w Gnieźnie. Także wnuczka Elżbiety, Małgorzata (1313–1379), córka Henryka VI była w latach 1359–1379 księżnią klarysek we Wrocławiu. Pozostałe dzieci Elżbiety i Henryka to: Bolesław II Hojny (1291–1352), Henryk VI (1294–1335), Eufemia (1278/83–1347), żona Jana Askańczyka, a po śmierci Ottona II hrabiego Istrii i Gorycji. Por. *Polski słownik bibliograficzny*, t. 6, Kraków 1948, s. 259.

²³ Jadwiga (1275–1339) została wydana za mąż za Władysława Łokietka w związku z zawartym tajnym przymierzem jej ojca i Przemysława II w 1293 r. z księciem Kazimierzem I kujawskim i łęczyckim w celu odzyskania Małopolski i Krakowa z rąk czeskich. Dzięki temu małżeństwu Łokietek otrzymał prawo do sukcesji w Wielkopolsce. Gdy Władysław uszedł przed Wacławem II z Polski, Jadwiga przebywała w Radziejowie. W 1307 r. interweniowała w sporze męża z biskupem Janem Muskata, któremu zagroziła usunięciem z Krakowa. Wytrzymała na Wawelu bunt mieszczaństwa krakowskiego z lat 1311–1312. W dniu 20 stycznia 1320 r. arcybiskup Janisław w katedrze wawelskiej koronował na króla zjednoczonej Polski Władysława Łokietka. Także na głowie Jadwigi spoczęła korona królewska. Po śmierci męża od 1333 r. przebywała w Ziemi Sądeckiej, którą otrzymała jako uposażenie wdowie. W 1337 r. została mniszką w zakonie św. Klary w Starym Sączu. Także wówczas utrzymywała swój dwór i urzędników. Jadwiga zmarła w Sączu 10 grudnia 1339 r. i spoczęła w klasztorze. Z roli dynastycznej Jadwiga wywiązała się znakomicie, jej dziećmi byli: Stefan, Władysław (obaj zmarli w dzieciństwie), Kazimierz Wielki, król Polski, Elżbieta Łokietkówna wydana za Karola Roberta Andegaweńskiego króla Węgier, Kunegunda, żona Bernarda Świdnickiego, a po jego śmierci Rudolfa I sasko-wittenberskiego oraz Jadwiga. Por. *Polski słownik bibliograficzny*, t. 10, Wrocław–Warszawa–Kraków 1962–1964, s. 200.

²⁴ Anna (1276 – ok. 1300) od urodzenia przeznaczona do życia zakonnego. Jest źródłowo potwierdzony (*Vita Sanctae Kyngae*) jej pobyt jako mniszki w klasztorze starsądeckim. Po 1284 r. przebywała u boku matki u gnieźnieńskich klarysek. Anna zmarła jako młoda zakonnica przed 1300 rokiem. Por. *Piastowie. Leksykon...*

Przyglądając się działalności Jolenty jako pani feudalnej, należy odwołać się do pięciu dokumentów, które ona albo sama wystawiła²⁵, albo była na nich wspominana²⁶. Zachował się dokument wystawiony przez samą księżnę, mianowicie 3 lipca 1272 roku w Poznaniu Jolenta *Ducissa Poloniae* sprzedała za 18 grzywien swój majątek (Mała Górka Chociszki) rycerzowi Piotrowi synowi Milessy i połączyła tę wieś z inną, zwaną Targową Górką²⁷. Ten dyplom potwierdza jej czynność w sprawach gospodarczych. Inny, wystawiony przez jej męża 30 kwietnia 1272 roku w Kleszczewie potwierdza nadanie dla Jolenty wsi Krerewo i przejęcie na rzecz księcia wsi Górka²⁸.

Ponadto *Ducissa Poloniae* posiadała wolne prawo sądowe i administracyjne w swoich wsiach lokowanych na prawie niemieckim²⁹. Także inne dokumenty odwołują się do Jolenty: 9 lutego 1264 roku Bolesław w nadaniach do Kalisza dotyczących prawa do poboru podatku od przewozu soli stwierdził, że uczynił to „po dobrej i zbawiennej naradzie z dostojną królową, żoną naszą, ukochaną księżną Wielkopolski”³⁰. Podobnie czytelna jest rola Jolenty w wydanym w Kaliszu 6 grudnia 1266 roku polubownym dyplomie księcia układającego się z opatką cystersek w Ołoboku. Również i trzeci z dokumentów (akt nadania wsi konwenckiej w 1276 r.) powiada, że wystawcą jest Bolesław „z ukochaną żoną naszą, panią Jolantą”³¹.

W zakres działalności Jolenty wchodziły też sprawy, które dotyczyły jej jako księżnej stojącej u boku męża. Na pewno więc mocno przeżywała te liczne okresy, kiedy jej małżonek wyruszał na wojny, zwłaszcza z Brandenburczykami czy też z interwencjami na Kujawy, Pomorze oraz na Śląsk. Wówczas na niej spoczywał obowiązek pełnienia roli pani i gospodyni Wielkopolski. Podobnie rzecz wyglądała i wtedy, gdy Bolesław jako administrator swej ziemi objeżdżał swe państwo. Są poświadczone wypadki, iż w tych objazdach czynnie brała udział Jolenta. Jej uczestnictwo w sprawach politycznych związane było z jej pozycją w państwie, i choć księżna posiadała silną osobowość, oddziałującą mocno na oto-

²⁵ Por. KDW II, nr 449 (1272 r. wystawca – Jolenta); KDW I, nr 460 (1276 r.). KDW I, nr 465 (1277 r.); dokument zaginiony z lat 1257–1253; WAP rps. sygn. I/155, Akta miasta Gniezna, Grzybowo – jurydyka joannitów, kopiarz z XVI/XVII w., k. 10 r. (1303 lub 1304v).

²⁶ Por. MPH II, s. 839 (1259 r.); MPH II, s. 843 (1276 r.); MPH II, 845 (1279); MPH II, s. 843 (1276); MPH II, 845 (1279); MPH II, s. 846 (1279); MPH III, s. 50 (1279); MPH III, s. 162 (1250); MPH III, s. 181 (1279); MPH III, s. 32 (1258); MPH IV, s. 39 (1273); MPH IV NS VI, s. 43 (1257); MPH NS VI, s. 52 (1273); MPH NS VI, s. 114 (1256 r., 1259 r.).

²⁷ Por. KDW I, nr 449, s. 394–395.

²⁸ Por. KDW I, nr 456, s. 406–407.

²⁹ Por. W. Sawicki, *Błogosławiona Jolanta...*, s. 48.

³⁰ KDW I, nr 411, s. 361.

³¹ KDW I, nr 460, s. 403 z 27 marca 1276.

czenie, to nie należy przeceniać jej roli decyzyjnej; daleko jej było do roli św. Kingi w zarządzie Wielkopolską.

Brała jednak Jolenta u boku męża udział w zjazdach i naradach możnowładczych³². I tak 1273 roku brała udział w powitalnym wyjeździe po Ludgardę, narzeczoną Przemysła II do Drezdenka, a następnie w uroczystościach zaślubin. Pewne światło ma wpływ Jolenty na politykę wewnętrzną Wielkopolski daje sprawa z lat 1263–1266 dotycząca obsady wakującego biskupstwa poznańskiego. Relacjonujący wypadki członek kapituły poznańskiej Godysław Baszka, pozostający w przeciwnym niż księżna obozie, powiada, iż Bolesław i Jolenta wraz z arcybiskupem Januszem storpedowali kandydaturę kapituły i pragnęli „dla małżonki rzezczonego księcia Bolesława, córki króla Węgier, aby Falentę, dziekana gnieźnieńskiego wprowadzić na stolicę biskupią w Poznaniu”³³. Ostatecznie żaden z pretendentów nie objął stanowiska, gdyż papież Klemens IV rozjemczo mianował ordynariuszem swego kapelana Mikołaja. Te dwa wycinki sugerują duże zainteresowanie Jolenty polityką księstwa i chęcią jej współkreowania. Księżna była też czynna na arenie międzynarodowej – wraz z mężem w 1270 roku znalazła się w Krakowie na zjeździe z królem Węgier Stefanem V (jej bratem). Może też wzięła w 1266 roku udział w zjeździe córek i wnuczek Beli IV w Budzie.

Obok dynastycznej i politycznej sfery księżna, wzorem innych pań feudalnych, czynna była na polu dobroczynnym względem Kościoła i potrzebujących. Przepojona duchowością franciszkańską i otoczona minoryckimi spowiednikami oraz kaznodziejami, szczególnieymi łaskami obsypywała owych zakonników. Liczne dobrodziejstwa z rąk księżnej lub z jej inspiracji (od Bolesława) otrzymały klasztory w Gnieźnie, Kaliszu, Obornikach, Pyzdrach czy Śremie. Dar księcia z 1262 roku dla klarysek w Zawichoście nosi duże piętno wpływu księżnej, tak jak i fundacja dla mniszek tego zakonu w Gnieźnie (między 1276–1284). Podobnie rzecz się miała we wspomnianym już ustępstwie Bolesława na rzecz opactwa cysterek w Ołoboku koło Kalisza, gdyż zapisano wyraźnie, że dokument został wystawiony *uxore nostra domina Helena mediante*³⁴. Jolenta okazywała życzliwość także benedyktynom w Mogilnie, więc otrzymali oni *pia donacio* od księcia, który uczynił ją na prośbę *dilecta nostra coniugis domine Jolenthe*³⁵

³² Por. KDW I, nr 411, s. 361 (1264 r.); KDW I, nr 421, s. 364 (6 grudnia 1266 r.), KDW I, s. 403 (23 maja 1276 r.); KDW I, nr 465, s. 406–407 (1276 r.); KDW I, s. 466, s. 401 (10 maja 1277 r.); KDW I, nr 460, s. 403 (27 marca).

³³ W. Sawicki, *Błogosławiona Jolanta...*, s. 51.

³⁴ KDW I, nr 421.

³⁵ KDW I, nr 466 (dokument ten zaopatrzony jest w pieczęcie Bolesława i Jolenty).

Nie wolno też zapominać o szczodroblewości *ducissy* względem Kościoła metropolitalnego w Gnieźnie. Świadczy o tym choćby zaistniały później fakt odstąpienia przez Jolentę już w czasie, gdy była mniszką, arcybiskupowi Jakubowi Śwince wsi Brudzewo.

Podsumowując etap życia bł. Jolenty jako księżnej wielkopolskiej, należy podkreślić jej wybitną rolę matki i wychowawczyni dzieci własnych i pogrobowca po Przemyśle I. Była bezsprzecznie troskliwą i kochającą matką gromadki młodych książąt. W cień wysiłków macierzyńskich usuwa się uczestnictwo w życiu politycznym, gdyż Arpadówna pozostawała zawsze w cieniu męża. Należy także zauważyć działalność domatorską typową dla pozycji społecznej księżnej.

Przez 21 lat Jolenta owocnie pełniła funkcję księżnej polskiej, zdobywając sobie uznanie w oczach ówczesnych i potomnych. Jej rola wypełniła się w kwietniu 1279 roku, gdy Bolesław Pobożny zapadłszy na febrę zmarł na zamku kaliskim. Historia podała trzy datyienne zgonu 7 kwietnia (*Rocznik Traski*), 13 kwietnia (*Nekrolog Lubuski*) i 14 kwietnia (*Nekrolog Łądzki*), lecz Oskar Balcer opowiedział się za datą przywołaną przez *Nekrolog Lubuski*³⁶.

Po śmierci małżonka trzydziestopięcioletnia wdowa, po załatwieniu swoich spraw, najpóźniej do początku grudnia 1279 roku opuściła wraz z córką Anną Wielkopolską i udała się do Krakowa, gdzie na Wawelu przebywała jej siostra Kinga.

WDOWIEŃSTWO JOLENTY

Okres wdowi księżnej kaliskiej posiada słabe odzwierciedlenie w źródłach. Braki te historiografia próbuje wypełnić hipotezą. W świetle dokumentów Jolenta była wdową około pięciu lat. Ramy tego stanu wyznaczają dwie krańcowe daty: śmierć Bolesława Pobożnego 13 kwietnia 1279 i dyplom Mszczuja II gdańskiego powiadający, że w 1285 Jolenta jest mniszką³⁷

Po śmierci Bolesława władza w Wielkopolsce spoczęła w rękach Przemysła II (1257–1298), który w 1273 roku poślubił Ludgardę Gryfitównę, córkę Henryka, księcia Wyszomierza (Wismaru w obodryckiej Meklemburgii). Wówczas Jolenta (choć nowy książę jako jej wychowanek, był przychylny stryjence) straciła na rzecz Gryfitówny stanowisko w księstwie i pozycję na dworze. Księżna-wdowa mająca na wychowaniu

³⁶ Por. O. Balcer, *Genealogia...*, s. 232.

³⁷ Por. KDW I, nr 556, s. 519. Dyplom z 1285 r. o nadaniu klasztorowi św. Klary w Gnieźnie wsi Brudzewo.

trzyletnią córkę Annę podjęła decyzję o wyjeździe z Wielkopolski. Witold Sawicki tłumaczy wyjazd osamotnieniem księżnej³⁸ W rachubę wchodzi jeszcze chęć dołączenia – może tymczasowego – do starszej siostry Kingi, księżnej krakowskiej. Nie znamy momentu przyjazdu Jolenty z córką Anną do Krakowa. Może sama Kinga ją wezwała, w każdym razie

B. Helena nie długo w Kaliszu po śmierci męża pozostawała, pilno jej było do ukochanej siostry, z którą lata młodości tak szczęśliwie spędziła, zabrała więc cały swój majątek i udała się do Krakowa³⁹

Pewne jest, że Jolenta przebywała w grudniu 1279 roku na Wawelu, gdyż wzięła udział u boku siostry w pogrzebie jej małżonka, księcia krakowskiego Bolesława Wstydliwego. *Vita sanctae Kyngae* powiada, że Kinga i *Ioletha maioris Poloniae ducissa* w białych welonach wdowich czy też tercjarskich weszły do chóru kościoła franciszkanów w Krakowie, aby wciąć udział w ceremonii pogrzebowej księcia⁴⁰

Dawniejsza historiografia opierając się na Długoszu⁴¹, twierdziła, że po śmierci Wstydliwego Jolenta wraz z Kingą została obleczona w habit klarysek i zamieszkała w klasztorze sądeckim. To samo podały *Rocznik Traski*⁴², *Rocznik Franciszkański Krakowski*⁴³ Tymczasem w świetle akt sprawa inaczej musiała się przedstawiać: wówczas nie było jeszcze klasztoru sądeckiego. Niemniej pobyt Jolenty w Ziemi Sądeckiej, wdowiej oprawy jej siostry był możliwy i pewnie obie wdowy osiadły w rezydencji *Ducissae Sandecensis*. Sawicki jednak uważa, że Jolenta nie towarzyszyła Kindze do Sącza, tylko powróciła do Wielkopolski⁴⁴ Otóż zdaje się, iż nie należy lekceważyć zapisu o sądeckim epizodzie Jolenty, ale inaczej go zinterpretować: była w Sączu, tylko nie w klasztorze, lecz księżęcej rezydencji Kingi. Gdy księżna sądecka po ufundowaniu konwentu przystąpiła do jego wznoszenia, Jolenta mogła zdecydować się na powrót do Wielkopolski, wejść w posiadanie oprawy wdowiej księżnych wielkopolskich i przypilnować procesu formowania się klasztoru klarysek w Gnieźnie. Wiadomo, że Przemysław II był przychylny swej stryjence, któ-

³⁸ Por. W. Sawicki, *Błogosławiona Jolanta...*, s. 74.

³⁹ A. Popławski, *Święta Kunegunda i siostry jej Helena czyli Jolenta i Małgorzata*, Kraków 1881, s. 158.

⁴⁰ Por. *Vita sanctae Kyngae ducissae Cracoviensis*, wydał W. Kętrzyński, [w:] *Monumenta Poloniae Historica*, t. VI, Lwów 1884, s. 682.

⁴¹ Por. J. Długosz, *Księga In quarto, zawierająca żywot bł. Kunegundy, z łacińskiego rękopisu... przez Przeclawę Mszyckiego... przełożony...*, Kraków 1617, *passim*.

⁴² Por. *Rocznik Traski*, MPH II, r. 1279.

⁴³ Por. *Rocznik Franciszkański Krakowski 1202–1288*, MPH III, s. 46–52.

⁴⁴ Por. W. Sawicki, *Błogosławiona Jolanta...*, s. 76.

rej zawdzięczał swe wychowanie i akceptował przejęcie przez Bolesławową wdowę dóbr grodu Kostrzyn, który był tradycyjnym uposażeniem żon władców wielkopolskich. Wydaje się zatem możliwe, że z Kostrzyna błogosławiona patronowała procesowi tworzenia klasztoru klariańskiego w Gnieźnie obsadzonego około 1284 roku przez przybyłe z podkrakowskiej Skały mniszki.

Bez wątplenia czas wdowi był dla Jolenty etapem przejściowym, zamykającym jej rolę królowy oraz księżnej i otwierającym etap bycia mniszką zakonu mendykanckiego, może na stanowisku ksieni. Tych pięć blisko lat przeznaczonych było na przygotowania do – jak tego chce pobożna tradycja – wypełnienia przez Jolentę od dawna odczuwanego powołania do konsekracji zakonnej.

KLARYSKA

Nie jest uchwytany źródłowo moment przywdziania przez bł. Jolentę habitu mniszek Zakonu Św. Klary. Nie ma dat obłóczyn ani profesji. Ostrożnie zakładając, w oparciu o dokumenty z 1285 roku, które mówią o Jolancie już jako zakonnicy, wolno mniemać, że obleczone ją w 1284 roku w Gnieźnie, a w 1285 złożyła śluby wieczyste. Moment profesji można także datować na 1284 rok, kiedy miały do Gniezna dotrzeć siostry ze Skały. Wówczas albo Jolancie zaoszczędzono nowicjatu, albo odbyła go krótszy z uwagi na to, że była fundatorką klasztoru, a także tercjarką franciszkańską.

Z dyplomów donacyjnych kilku władców dowiadujemy się, iż Jolenta rzeczywiście była mniszką, która ślubami zakonnymi według formuły papieża Urbana IV związała się z klaryskami w Gnieźnie. I tak w 1285 roku akt Mszczuja II stwierdza, iż księżna „w rzeczonym klasztorze [gnieźnieńskim mniszek św. Klary], przyjąwszy habit Zakonu Braci Mniejszych wybrała życie zakonne i postanowiła je pędzić”⁴⁵. Podobnie w dziesięć lat później mówił w dokumencie przy okazji nadania licznych wsi klaryskom z Gniezna król Przemysław II⁴⁶ W dniu 25 kwietnia 1298 roku książę Władysław Łokietek wydał dyplom potwierdzający włączenie domeny kostrzyńskiej w skład dóbr klasztoru mniszek gnieźnieńskich, w którym „rzczone pani Jolenta w habicie świętej Klary z innymi siostrami tegoż zakonu, tamże przebywającymi, pędzi życie zakonne”⁴⁷

⁴⁵ KDW I, nr 556, r. 1285.

⁴⁶ Por. KDW II, nr 736, r. 1295; Archiwum Państwowe w Poznaniu (dalej: APP), Zespół Königliche Staats Archip., Akta Inscriptorium Poznanensis, a 1546, fol. 17.

⁴⁷ KDW II, nr 783, r. 1298.

W roku 1284 na Wzgórzu Panińskim w Gnieźnie był już gotów przylegający do zabudowań franciszkanów klasztor klarysek⁴⁸. To może oznaczać, iż czterdziestoletnia Jolenta właśnie wtedy podjęła życie monastyczne i jako druga, po swej siostrze Małgorzacie i przed Kingą oraz Konstancją, stała się osobą konsekrowaną. Sawicki interpretując teksty dokumentów wydanych przez Piastów, które błogosławioną stawiają w świetle tej, która zajmowała się sprawami uposażenia klasztoru, sugeruje, iż Jolenta pełniła w nim urząd ksieni⁴⁹. To mniemanie ma swą tradycję w dawniejszej literaturze, choć żadne źródło nie tytułuje Arpadówny ksienią⁵⁰.

W świetle archiwaliów pozostaje pewnikiem to, że Jolenta była mniszką jedynie w klasztorze gnieźnieńskim. To oznacza, iż cała dawniejsza literatura mówiąca o jej pobycie u klarysek sądeckich do roku śmierci Kingi nie ma odzwierciedlenia w faktach. Opiera się na bezpodstawnej w tym przypadku tradycji klasztoru w Starym Sączu, którą następnie przyjęły annalistyka i historiografia.

Przechodząc do omówienia zakonnego życia błogosławionej, należy wprowadzić podział na wiadomości źródłowe i na te, bazujące na tradycji godnej uwzględnienia, choć nie w pełni udowodnionej faktograficznie. Dokumenty powiadają o trosce Jolenty (pewnie ksieni urzędującej przez pierwsze lata istnienia konwentu) o materialną pomyślność wspólnoty. Jako motor sprawczy fundacji w 1276 roku klasztoru klarysek, której na jej prośbę dokonał nieboszczyk małżonek, aby umieścić w nim najmłodszą nowonarodzoną córkę Annę, Jolenta wykorzystała swój prestiż byłej władczyni u trzech książąt (Piastów i Grafity), aby zabezpieczyć merkantylną stronę sprowadzonego ze Skąły zgromadzenia. Dzięki trosce księżnej w 1284 roku gotowe były drewniane zabudowania klasztorne. Zapewniony także został stabilny byt wspólnoty, w której żyła córka Jolenty, Anna i wnuczka Helena, córka Henryka Brzuchatego, księcia wrocławskiego i Elżbiety Piastówny kaliskiej. Podstawy rozwoju na przyszłość gwarantowały konwentowi uproszone przez Arpadównę donacje. Przemysł II w 1284 roku na prośbę Jolenty nadał klaryskom wieś Winiary, którą uwolnił od wszelkich powinności⁵¹, a w 1295 potwierdził darowiznę i uzupełnił o książęce wsie Obory, Woźniki, Sierniki i Leszcze oraz jeziora: Długie, Bielsko i Mielno. Potwierdził też granice posesji zakonnicy w Gnieźnie, wcielając do nich okoliczne grunty⁵². W 1285 roku Mszczuj II

⁴⁸ Por. W. Sawicki, *Błogosławiona Jolanta...*, s. 78.

⁴⁹ Por. tamże, s. 80, 94–95, 100.

⁵⁰ Karol Ney w 1843 r. podaje: „S. Jolanta, lubo jednomyślnie obrana ksienią”. *Por. Żywot... i Kronika...*, s. 58; ponadto A. Popławski, *Święta Kunegunda...*, s. 211 mówi: „Jednomyślnie została wybrana na Ksienię”.

⁵¹ A. Popławski, *Święta Kunegunda...*, s. 214.

⁵² Tamże, s. 215.

konwentowi nadał Bardzewo, a w 1298 roku Władysław Łokietek zezwolił, aby oprawa wdowia Jolenty w postaci domeny kostrzyńskiej stała się własnością klarysek⁵³. Z analizy powyższych dokumentów oraz z dyplomu Mestwina III z 1294 roku dowiadujemy się o administracyjnym zaangażowaniu błogosławionej.

Tyle pewniki, lecz nie sposób pominąć ksieni Jolenty jako nadającej decydujący ton duchowym przestrzeniom funkcjonowania takiego organizmu, jakim była klauzurowa wspólnota mniszek Zakonu św. Klary. Na pewno stała mocno na straży duchowości zakonu, którego celem było ubogie kontemplowanie prawd Bożych w zaciszu ścisłej klauzury. Dążyła, aby osobiście wypełnić wszystkie przepisy reguły zatwierdzonej w 1263 roku przez papieża Urbana IV dla jej zakonu i wprząc całe zgromadzenie do wiernego przestrzegania prawideł umocowanych w prawie klarysek. W owym czasie nacisk ascetycznych córek św. Klary koncentrował się na życiu w skrajnym ubóstwie i surowej pokucie (posty, czuwania, dyscypliny, milczenie czy odosobnienie).

Zakonnice na czele z Jolentą pielęgnowały życie modlitwne streszczone w godzinach oficjum rozłożonych w przeciągu doby, a więc także w nocy. W XIII wieku klaryski nie posiadały ogólnego przywileju śpiewania pacierzy kapłańskich i posiadały status *siostr niemych*, czyli recytujących brewiarz. Uroczyste oficjum sprawowali franciszkanie. Rękopis przechowywany w klasztorze franciszkanów konwentualnych w Gnieźnie napisany przez Edmunda Derengowskiego i zatytułowany *Fundacja błogosławionej Jolenty – klasztor franciszkański w Gnieźnie* podał, że wspólnoty gnieźnieńskie podzieliły się rolami modlitwymi: bracia śpiewali uroczyście jutrznię, laudesy, tercję i nieszpory, a mniszki recytowały prymę, sekstę, nonę oraz kompletę⁵⁴. Obok modlitwy wspólnotowej siostry praktykowały partykularne rozmowy z Bogiem. Z tym ostatnim punktem programu duchowego klarysek łączy się tradycja dotycząca pobożności Jolenty. Podczas swych kontemplacji zwykła rozważać tajemnicę pasyjne i miała doświadczyć przeżycia mistycznego:

Było to krótko przed jej zgonem, kiedy razu jednego rozplywała się we łzach współbolewania nad Męką Zbawiciela, objawił się jej [Jezus] w niewypowiedzianej światłości, w postaci biczowanego okrutnie przy słupie, cały krwią pokryty, z ciałem najświętszym biczami, powrozami i łańcuchami pooranem⁵⁵

⁵³ Tamże, s. 215–216. Chodzi o Kostrzyn, Ubentowo, Duboras, Stroniany, Siedlce i Grodkowie.

⁵⁴ Archiwum OO. Franciszkanów w Gnieźnie (dalej: AFG). E. Derengowski, *Fundacja błogosławionej Jolenty, klasztor franciszkański w Gnieźnie* (mps), s. 1.

⁵⁵ A. Popławski, *Święta Kunegunda...*, s. 212.

Na całość życia klasztornej Jolenty składała się jeszcze praca na rzecz wspólnoty. Niegdyś księżna z królewskiego rodu, następnie uboga mniszka (choć ksieni), błogosławiona cechowała się dużą pokorą, której pokłosie przechowała tradycja mówiąca, że zamieszkała w najlubszej celi między kuchnią a refektarzem i spełniała we wspólnocie najniższe posługi, zwłaszcza w refektarzu i kuchni. Zawsze też była „sługą wszystkich sióstr”⁵⁶. Praktykowała życie głęboko ascetyczne, modlitewne i charytatywne względem ubogich i chorych zgłaszających się o pomoc do klasztoru⁵⁷.

Blisko dwadzieścia lat wiodła Jolenta żywot mniszy. Zmarła, jak chce tego uwiarygodniona źródłowo w ostatnim dziesięcioleciu stara klasztornej tradycja, „wieku swego skończywszy rok sześćdziesiąty”⁵⁸. Całkiem niedawno historiografia w oparciu o *Nekrolog Łądzki* podający, że Jolenta zmarła 17 czerwca⁵⁹ i tradycję klasztoru gnieźnieńskiego przyjmującą za dzień zgonu 16 czerwca⁶⁰ oraz dokument Łokietka z 1298, kiedy błogosławiona jeszcze żyła, datowała jej śmierć na czas po 1298 roku. Oswald Balcer uważał w *Genealogii Piastów* za niemożliwe dokładniejsze datowanie, choć literatura przyjęła rok 1298 za właściwy. Tymczasem dokonane w Archiwum Państwowym w Poznaniu znalezisko rzuciło nowe światło na problem. Zdaje się, że tradycja o tym, iż Jolenta miała 60 lat gdy umarła, zaczyna się potwierdzać. Otóż dokument prepozyta gnieźnieńskiego Mikołaja wystawiony 26 grudnia 1303 roku (albo 1304 – w zależności od przyjęcia styczniowego lub grudniowego początku roku) posiada zapis mówiący, że na czele świadków stoi „Domina ducissa relicta quodam ducia Bolesłai [Pani księżna opuszczona (owdowiała) po księciu Bolesławie]”⁶¹. Zatem błogosławiona Jolenta zmarła najwcześniej 16 lub 17 czerwca 1304 roku i tę datę w obecnym stanie wiedzy należy zaaprobować.

* * *

Jolenta Arpadówna, węgierska królowa i księżna wielkopolska wywarła niezwykle wpływ na dzieje Polski wieku XIII. Jej wkład w proces odradzania i jednoczenia ziem polskich, który rozpoczął się za czasów jej

⁵⁶ Tamże, s. 211.

⁵⁷ Por. Gnieźnieńskie Archiwum Archidiecezjalne, Akta Zakonne: Klaryski – Gniezno, *Notitia certa de Venerabili Serva Dei Jolenta*, [w:] *Księgi Wszystkich Spraw Konwentu Gnieźnieńskiego Zakonu św. Klary*, (w R. P. 1609), k. 25.

⁵⁸ *Żywot... i Kronika...*, s. 55.

⁵⁹ Por. *Liber Mortuorum Monasterii Landensis Ordinis Cisterciensis*, MPH V, s. 488.

⁶⁰ Por. W. Sawicki, *Błogosławiona Jolanta...*, s. 113.

⁶¹ Jubileusz 700-lecia śmierci bł. Jolenty, „Wiadomości z Prowincji Św. Maksymiliana Marii Kolbego Zakonu Ojców Franciszkanów w Polsce” 2:2000, s. 141–143.

zasiadania wraz z małżonkiem na tronie w Poznaniu, Gnieźnie oraz Kaliszu i zakończył wraz z koronacją w 1320 roku w Krakowie córki Jadwigi i zięcia Władysława Łokietka, jest nie do przecenienia, choć domaga się dodatkowych całościowych badań. Bezspornie prestiż tej księżnej wielkopolskiej i zarazem królowy węgierskiej i wnuczki cesarza bizantyńskiego pomógł małemu księciu kujawskiemu w osiągnięciu korony królewskiej. Nim jednak to nastąpiło, Jolenta jako *Ducissa Poloniae* stała się bodaj największą z księżnych, jakie żyły w Wielkopolsce. Jej rola jako księżnej była eksponowana, zwłaszcza, gdy się weźmie pod uwagę rozszady polityczne wieku XIII na naszych ziemiach. Jolenta, gwarantka pokoju i stabilizacji społeczno-politycznej, dała się poznać szczególnie jako księżna mocno zaangażowana w funkcjonowanie księstwa. Czynn timer uczestniczyła w prawnych wydarzeniach swej ziemi. Była hojną fundatorką dla Kościoła i uwrażliwioną na potrzeby najniższych warstw społeczności Wielkopolski. Obok czynnego (choć jakby w cieniu małżonka) uczestniczenia w polityce wewnętrznej księstwa Arpadówna angażowała się w sprawy międzynarodowe. Przykładem jest tu udział w zjeździe córek i wnuczek Beli IV w Budzie, na którym interweniowały one w sprawie pogodzenia króla węgierskiego ze swym synem Stefanem V. Była ponadto zaangażowana we współpracę Piastów wielkopolskich z małopolskimi. I choć księżna nie pozostawiła męskiego potomka, to wspierała mocno swego wychowanka, Przemysła II, w tym jego aspiracji do uzyskania korony i zjednoczenia ziem polskich. Gdy po zabójstwie króla w Rogoźnie plany zjednoczeniowe się odwlekły, wówczas Jolenta swoim prestiżem zaczęła wspierać zięcia Władysława Łokietka, któremu umożliwiła węgierską pomoc militarną przeciw Waławowi Przemyslidzie. Nawet jako zakonnica klauzurowa interesowała się losami księstwa i swej dynastii. Bezspornie Jolenta była księżną wielkiego formatu i jej postać zasługuje na interdyscyplinarne studia. Niech więc to studium stanie się przyczynkiem do gruntowniejszego i wielowątkowego poznania osoby Księżnej Wielkopolskiej, błogosławionej Jolenty Heleny Arpadówny.

SELIGE JOLENTA AUS DEM ARPADENHAUS ALS *DUCISSA POLONIAE*

Zusammenfassung

Jolenta Helena (1244–1304) war die jüngste Tochter des Königs von Ungarn, Bela IV. Im Rahmen der dynastischen Politik der Arpaden traf sie als Kind auf den Hof ihrer älteren Schwester Kinga (Kunigunde), nach Krakau. 1256 begab sie sich nach Großpolen auf den Hof ihres Mannes Boleslaus des Frommen. Sie nahm den Titel *Ducissa Poloniae* an. Sie stand an

der Seite ihres Mannes, wenn er die Franziskanerkloster in Gnesen, Kalisch und Schrimm stiftete. Sie war Promotorin der Minoriten und später der Klarissinnen in Großpolen. Sie engagierte sich in Kampf bei der Besetzung posener Bistums. An der Seite ihres Mannes nahm sie teil im politischen Leben Großpolens. Sie war dessen bewusst, dass sie Garantin des ungarisch – kleinpolnisch – großpolnischen Bündnisses ist. Sie zog drei Töchter und verwaiste Nachkommenschaft ihres Mannes Bruders, groß. Aktiv stützte sie als Witwe Aspirationen ihres Pflegesohnes, Premislaus II, zur polnischen Krone. Sie bildete das kulturelle Leben auf dem großpolnischen Hof; dessen aufbewahrtes Andenken ist ihr Turnierdiadem mit einem Schmuck, der die Motive der arturianischen Poesie darstellt. Mit ihrer Stammung hob sie das Prestige ihrer Gattens Geschlecht, was in Aspirationen zur polnischen Krone ihres Schwiegersohnes Ladislaus Łokietek zu sehen war. Verwitwete Jolenta scheidete sich aus dem politischen und höflichen Leben aus, und vor 1284 wurde sie Nonne im Kloster der Klarissinnen, bei welchem Entstehen sie deutlich beitrug. Sie starb im Juni 1304 und ließ nach sich Erinnerung einer der hervorragendsten feudalen, großpolnischen Frauen. Als einer Einzigen wurde ihr seitens der katholischen Kirche die Altärenehre zuteil.